

УДК 342.725(477.87)”1920”

DOI 10.58423/2786-6726/2023-2-92-119

Чілла Фединець, Степан Черничко

До питання мовної політики та мовного планування на Закарпатті в період першої Чехословацької Республіки

1. Вступ

Мовна політика та мовне планування у спеціалізованій літературі є загальноживаними поняттями, однак відносини між ними автори тлумачать по-різному (Раннунт, 1999, р. 63–83). Це пов'язано з тим, що за обома поняттями стоїть мовний плюралізм: мовна політика та мовне планування впливають на стосунки та зв'язки двох (або більше) мов або кількох варіантів однієї мови, а також регулюють їх. Мовну політику зазвичай тлумачать як політичний вплив з ідеологічним підтекстом на мовні відносини, а мовне планування (частково) – як виконання цього впливу (Clune, 2003; Kiss, 1995). Мовна політика визначає рішення та уявлення керівних органів країн, а також політичних організацій, що представляють інтереси нацменшин, стосовно відносин між мовами більшості та меншості, стосовно їхнього використання, розподілення їхніх функцій (Grin, 2003, р. 30). У такому тлумаченні мовна політика визначає публічну роль, використання та функції певних мов у багатомовному середовищі. Мовне планування є своєрідною «внутрішньою» мовною політикою, яка регулює мовно-граматичні норми, правопис, появу мови в освіті (Haugen, 1983; Haugen, 1987; Sándor, 2006; Wardhaugh, 1995; Szépe – Derényi ред., 1999; Tolcsvai Nagy ред., 1998).

Під час дії мовного планування, направлено на мовні норми, виокремлюють чотири основні кроки (Haugen, 1983; Mesthrie – Swann – Denmert – Lear, 2009, р. 375–380). Першим є вибір тої мови чи її варіанту, який хочуть використовувати як літературну мову чи літературний варіант мови. Наступний крок – кодифікація: створення тих «кодексів мовних законів» (орфографічний, тлумачний словники, граматики літературної мови), які затверджують норми літературної мови. Третім кроком є розповсюдження: потрібно підтримувати використання обраної та кодифікованої мови, щоб досягти вживання мовною спільнотою цього

варіанту мови і дотримувannya його норм як мовного зразка. Цьому найкраще сприятиме введення обраної та кодифікованої мови чи варіанту мови в освітню сферу. І, нарешті, четвертим кроком є постійний «догляд» за вибраною, кодифікованою та розповсюдженою нормою. Адже мова постійно змінюється, і мовні норми теж мають пристосовуватися до цього. Час від часу потрібно редагувати та видавати нові словники, орфографічні правила, граматики. В пропонований статті простежуємо, як проходив цей процес серед русинського/українського населення Закарпаття в період першої Чехословацької Республіки.

2. Створення Чехословацької Республіки

Сецесії національностей, що призвела до розпаду Австро-Угорської Монархії, не існувало альтернативної реформи до того часу, поки в колі ворожих Габсбургам держав не сформувалася політична мета – розділити в результаті Першої світової війни Австро-Угорщину (Szarka, 2004, р. 23). Відень спробував врятувати ситуацію, запропонувавши федеративний устрій Монархії, однак цей план стосувався тільки австрійської частини, а угорський уряд цю ідею одразу відкинув (Michela, 2016, р. 17). Нетерпляча політика мадяризації спробувала пришвидшити асиміляційні процеси, пов'язані з модернізацією, однак цим значною мірою було досягнуто зворотного ефекту: така політика сприяла розширенню суспільного підґрунтя для національних рухів.

Система мирних угод, якими завершилася Перша світова війна, передбачала для переможених укладання таких договорів, на розробку яких вони майже не мали ніякого впливу. Переділ Німеччини чи Австро-Угорщини тільки частково відбувся з дотриманням етнічного принципу. На місці Австро-Угорської монархії виникло чотири самостійні держави: Австрія, Угорщина, Чехословаччина і Югославія (до 1929 року Королівство Сербів, Хорватів і Словенців). Крім цього, частину колишніх територій імперії отримали Польща, Румунія й Італія.

У мирних договорах, що утворювали нові держави та нові державні кордони, як визначальне декларувалося право націй на самовизначення. Однак до цього принципу так часто примішувалися інші чинники економічного, стратегічного характеру чи просто бажання здобути більше території, що нова конфігурація держав у регіоні не відповідала етнічним принципам навіть там, де це було можливо завдяки демографічним чинникам (Romsics, 2000, р. 213).

Перша Чехословацька Республіка була заснована в жовтні 1918 року як один із правонаступників Австро-Угорської монархії. У цьому процесі велику роль відіграли Томаш Гарріг Масарик, Едвард Бенеш, Мілан Штефанік, які завдяки

активній діяльності та еміграції заслужено здобули титул державотворців. Особливість чехословацької держави полягала в тому, що так звані історичні країни – Чехія, Моравія і Чеська Сілезія потрапили в склад нового державного утворення на підставі історичного права, Словаччина, яка раніше не мала власної державності, – на підставі природного права, а Підкарпатська Русь – на підставі права на возз'єднання у формі своєрідного непрямого самовизначення. Різні правові підстави відбилися і в структурі регіонів, і в етнічному складі країни. Конституція Чехословаччини 1921 року проголосила республіку як національну державу, у ній ні словом не йшлося про нацменшини. Чехословаччина була національною державою за французьким і британським зразком (Zeman, 2000, p. 51).

Союзні держави внесли у договір про мир положення щодо захисту прав національних меншин. Цей принцип зафіксовано і в Сен-Жерменському договорі, укладеному з Чехословаччиною, а також у Тріанонському договорі з Угорщиною. З метою контролю за виконанням мирних договорів 10 січня 1920 року створено Лігу Націй. У період між двома світовими війнами найбільше скарг до Ліги Націй подавали німці та українці Польщі, угорці, які проживали в Румунії та Югославії, поляки Німеччини, німці Чехословаччини та албанці з Греції. Скарги стосувалися, в першу чергу, освіти, аграрної реформи, громадянства та використання рідної мови.

Договір, що регулює права національних меншин, Чехословаччина підписала 10 вересня 1919 року в місті Сен-Жермен (у чехословацькому законодавстві закон №508, оприлюднений 31 грудня 1921 року). У статтях 10–13 II розділу цього договору Чехословацька Республіка зобов'язувалася територію Закарпаття, що перейшла до неї під назвою Підкарпатська Русь, організувати як автономну одиницю із найвищим ступенем самоуправління. Край повинен був мати власне самоврядування, автономні збори (Шевельов, 1987, p. 241). Однак до осені 1938 року Чехословацька Республіка свої зобов'язання щодо автономії не виконала.

Правові відносини національних меншин у Чехословаччині регулювала Конституційна грамота (1920), ухвалена на основі Сен-Жерменського мирного договору. Згідно з §3 Конституції, «територія Чехословацької Республіки цілісна та нероздільна», стверджується також і те, що Підкарпатська Русь є «неподільною частиною» країни, яка «набуде найширшої автономії, сумісної з цілісністю республіки».

Шостий розділ Конституції «Захист національних, релігійно-конфесійних та расових меншин» проголошував рівність громадян республіки перед законом без мовних, релігійних або расових відмінностей. Він зробив можливим здобуття освіти рідною мовою, передбачив отримання бюджетних грошей рівними частинами. Забороняв насильницьку

асиміляцію. §128 гарантував громадянам право вільно вживати обрану ними мову в приватному і діловому спілкуванні, релігії, пресі, публікаціях або в громадських зборах.

3. Ідеологія чехословакізму

Мовні права регулював Закон «Про мови», який був складовою частиною Конституції. Згідно з §1 державною та офіційною мовою республіки є «чехословацька мова» (Shevelov, 1987, p. 198; Шевельов, 1987, p. 248). Однак така мова насправді не існувала. За виразом «чехо-словацька мова» стояла ідеологія чехословакізму (Pomichál, 2007, p. 64; Szalay, 2011, p. 85).

Теорія єдиної чехословацької політичної нації, так званий чехословакізм, була сформульована як чехословацька національна державна ідея. У чехословакізму в часи створення держави безумовно була реальна внутрішньо- та зовнішньополітична функція (наприклад, виявлення волі більшості проти неслов'янських меншин, що потрапили до держави в результаті мирних переговорів, а у внутрішньополітичному контексті – ідеологізація безкорисливої допомоги чеського суспільства, яке є найбільшою національною спільнотою в державі та ін.). Однак незабаром, після того, як чехословакізм став доктриною централізованої національної єдиної держави, він став одним із найбільших бар'єрів упорядкування чехословацьких відносин.

До Першої світової війни ані чехи, ані словаки не мали абсолютної більшості на території пізніше створеної держави. Чехословацька Республіка утворилася як національна держава – держава чехословацької нації –, але насправді це було багатонаціональне державне утворення. Третина її громадян належала до інших національностей (Pomichál, 2007, p. 64).

Едвард Бенеш у виданій французькою мовою в Парижі ще в 1916 році праці «Détruisez l' Autriche-Hongrie: La Martyre des Tchechoslovaques a travers histoire», висловлювався так: «Чехословаки, або просто чехи, складаються з двох елементів: із семи мільйонів чехів, які проживають у Чехії, Моравії та Сілезії, та з трьох мільйонів словаків, які проживають у північній частині Угорщини, від місця злиття Морави та Дунаю до Верхньої Тиси. [...] Це дві гілки тотожної нації, одна й та сама культура, одна й та сама мова, одна й та сама історія: словацький діалект лише трохи відмінний від чеського» (Beneš, 1916, p. 5). А на думку тогочасного чехословацького міністра освіти Івана Дерера «чехословацька мова» має два різні стандарти: «Те, що чехи використовують інші, ніж словаки, правопис та літературну мову, ніяким чином не означає, що чеська і словацька – не та сама мова» (Dérer, 1938, p. 38).

У §4 Закону №122 «Про мови» від 29 лютого 1920 року чітко вказувалося: «Використовуючи державну офіційну мову органи влади на тих територіях Республіки, які до 28 жовтня 1918 року належали до королівств або держав імперії чи до Пруського королівства, застосовують чеську, а в Словаччині – словацьку мову. Розгляд чеського документа в словацьких органах влади або словацького документа в чеських відбувається тією мовою, якою написано документ.»

Ю.Шевельов називає чехословацьку мову «політично мотивованим лінгвістичним гібридом» (Шевельов, 1987, р. 243). Насправді в Чехо–словацькій Республіці в політичному сенсі домінували чехи (Szalay, 2011, р. 86), бо якщо, наприклад, словацька мова є рівноправним східним варіантом «чехословацької мови», тоді на території Підкарпатської Русі в адміністративній та освітній сферах логічно було б з'явитися цьому східному варіанту вже хоча б тому, що словацька мова, з мовної точки зору, ближча до руської (української), ніж чеська. Однак у Підкарпатській Русі мовою адміністрації та освіти була чеська, а не словацька.

Чехословакізм не визнавав словацьку національну ідентичність. Празький уряд перебував у постійному протистоянні не тільки з нацменшинами держави, але й по суті з державотворчою словацькою нацією. Офіційна чеська політика у період між двома світовими війнами не бажала брати до уваги посилення словацької національної свідомості і відстоювала проголошену Т.Масариком та Е.Бенешом теорію єдиної чехословацької нації.

Ідеологія чехословакізму дає відповідь на те, як може здобути державу чехословацька нація, що складається з чеського та словацького елементів, однак не дає відповіді на те, як потрапила в межі цієї держави територія сучасного Закарпаття. Празький уряд знайшов пояснення того, чому регіон, де однозначну більшість становили русини/українці, а чехів і словаків майже не було, приєднали саме до Чехословаччини. Правову відповідь на питання «Як регіон потрапив до складу Чехословаччини?» знаходимо в Конституції республіки: «добровільно приєднана автономна одиниця» (§3).

У середині XIX століття Ян Коллар, один із яскравих прихильників панславізму, поділив слов'янські народи на чотири «головні гілки»: російську, польську, чеську та «іллірську», кожна з яких має «власні діалекти», що діляться на «менші діалекти й субдіалекти» (Kollár, 1844, р. 9). Автори XIX століття вважали словаків частиною чеської гілки. І хоча сам Я.Коллар трактував русинів як представників російської гілки, інші діячі розглядали рутенське/руське населення північно-східних регіонів Угорщини як одне спільне зі словаками. «Північних слов'ян або інакше чехословаків, яких насправді називають словаками і руснаками чи

русинами, можна вважати однаковими, оскільки використовувані ними мови не дуже відрізняються одна від одної», – стверджував, зокрема Томашек (Tomášek, 1841, р. 32). Дещо пізніше подібним чином висловився Морачек: «Безперечно, словацька нація – це найдавніші жителі угорських земель, які заселили гірські землі, територію від Братислави біля підніжжя Татр аж до Марамороша. Вона включає два племені, чисельність яких перевищує три мільйони – словаків і русинів» (Moravčík, 1862).

«Не дивно, що літературні традиції ХІХ століття, які заново розквітли в незалежній Чехословаччині, сформували позитивне ставлення до Рутенії, яка після Першої світової війни стала частиною нової республіки. Чеська преса вітала приєднання регіону до Чехословаччини, використовуючи експліцитну слов'янську риторичку», – пишуть Браун і Максвелл (Braun – Maxwell, 2016, р. 955). Форум Національної демократичної партії Чехословаччини у 9-му номері від 9 травня 1919 р. часопису «Národní listy» так вітав приєднання «Русинії» до Чехословацької Республіки: «Наше бажання об'єднати всі гілки чехословацької нації нарешті збулося». А в номері від 22 травня газета, покликаючись фактично на ідею «панслов'янської єдності», повторно інформувала про приєднання «Русинії» до Чехословацької Республіки і наголошувала: усе це відбувалося «не внаслідок імперіалістичних дій, як було би з будь-яким іншим режимом, а під знаком слов'янської любові».

4. Населення

У чехословацький період відбулися два загальнодержавні переписи населення. Перший був проведений 1921 року на підставі Закону №256 «Про перепис населення». З політичної точки зору з'ясування національного складу населення було найважливішим питанням, оскільки це підтверджувало право на існування незалежної Чехословацької Республіки. Замість «мови, якою користуєтесь у спілкуванні» за основу було взято «належність до групи», що уможливило, зокрема, фіксувати євреїв та циган як окрему національність. Питання «національність» та дефініція поняття викликало суперечки не тільки з чехословацькою національністю, а й між чехами та словаками. Попри те, що офіційно існувала «чехословацька національність», була можливість окремо реєструвати як чеську, так і словацьку національності. Згідно із прийнятим законом, другий перепис мав бути проведений 1925 року, але цього не відбулося. Закон №47 від 1927 року призначив наступний перепис населення на 1930 рік. Рішення про десятирічний період було ухвалене частково у зв'язку з економічною

кризою, а частково у зв'язку з прагненням дотримуватися міжнародних стандартів (URL1).

Згідно із законом про мови та постановою про його виконання, українською/руською мовою можна було користуватися на території всієї Підкарпатської Русі. Мовами меншин в установах могли використовувати в тих округах, де їх частка складала принаймні 20%.

З точки зору угорців введення категорії єврейської національності мало на меті насамперед роздроблення німецької та угорської нацменшин; під час переписів євреїв на окупованих територіях спонукали записувати свою національність, навіть тиснули на них або записували так довільно. Схожим чином греко-католиків намагалися записувати русинами, а циган з угорською рідною мовою вносили до циганської національності. Угорськомовна проурядова преса зазначала, що чехословацька демократія забезпечує євреям свободу, у якій Угорщина їм відмовила. Натомість представники угорської політичної опозиції стурбовано спостерігали, що євреї відділяються від угорської меншини. Звучали навіть такі судження, що євреї кинули угорців напризволяще.

На етнічні відносини в краї вплинула також так звана колонізація, що проводилася у зв'язку із земельною реформою. Це було організоване на державному рівні заселення представників більшості на території, де проживали нацменшини, у цьому випадку – угорці. Крім наміру змінити етнічні відносини, у політиці колонізації визначальну роль відігравав і військовий фактор. Колоністів умовно можна розділити на три групи: чехи, словаки, жителі Моравії та русини, що проживали в країні і зголосилися добровільно; словаки і чехи – репатріанти (ті, що повернулися з-за кордону) та легіонери. Легіонери служили у чехо-словацьких військових формуваннях, які воювали у складі армій країн Антанти. Такі загони організовувалися у Франції, Італії, Росії. Легіонери з Італії та Франції після повернення відіграли значну роль у захопленні північно-східних комітатів Угорщини. Легіонери, що повернулися додому, теж могли зголошуватися колоністами. Поселення колишніх легіонерів створювалися біля важливих залізничних вузлів. Тут діяла та сама логіка, що й при визначенні кордонів для Тріанонського мирного договору: забезпечити і захистити завдяки селам колоністів залізничне сполучення між державами Малої Антанти (Simon, 2009, p. 97–98).

У цей період заявився цілий прошарок емігрантів зі сходу: росіяни, які тікали від подій у Росії; українці, які нелегально проникали до краю з території Польщі, та євреї. Проти нелегальної міграції чехословацька влада боролася зі змінним успіхом.

Лише трохи більше половини населення Чехословаччини (у 1921 – 51,1%, у 1931 році – 55,4%-а) належало до чеського етносу. Серед національних меншин, чисельність яких перевищувала 1%, були німці, угорці, русини та євреї. За чисельністю словаки, що були державотворчою нацією, розташувалися між німцями та угорцями.

Таблиця №1. Склад населення Чехословацької Республіки за національністю (дані переписів населення 1921 та 1930 року)

Національність	1921		1930	
	осіб	%	осіб	%
чехи	6.831.120	51,1%	7.406.493	55,4%
словаки	1.967.870	14,7%	2.282.277	17,1%
німці	3.123.568	23,4%	3.231.688	24,2%
угорці	745.431	5,6%	691.923	5,2%
українці/русини	461.849	3,5%	549.169	4,1%
поляки	75.853	0,6%	81.737	0,6%
євреї	180.855	1,4%	186.642	1,4%
інші	25.871	0,2%	49.636	0,4%
всього	13.374.364	100,0%	14.479.565	100,0%

На території сучасного Закарпаття під час переписів населення 1921 та 1930 років частка місцевих руських жителів перевищувала 60%, а угорців – становила близько 20%. Хоча кількість населення чеської та словацької національностей у період між двома переписами зростала, однак це зростання не було суттєвим.

Таблиця №2. Національний склад території сучасного Закарпаття на підставі даних чехословацьких переписів населення 1921 та 1930 років

Національність	1921		1930	
	осіб	%	осіб	%
українці/русини	372.278	60,8	446.478	60,8
угорці	111.052	18,1	116.975	15,9
німці	9.591	1,6	12.778	1,7
чехи, словаки	19.632	3,2	34.700	4,7
євреї	80.117	13,1	91.845	12,5
інші	19.772	3,2	31.531	4,3
всього	612.442	100,0	734.315	100,0

Частка угорців зменшилась насамперед у містах та у великих населених пунктах. Порівняно з переписом 1910 року, до 1930 року частка жителів, які були зафіксовані як угорці, в Ужгороді та Хусті скоротилася на чверть, у Мукачеві та Виноградіві – на третину, а в Берегові – майже на половину. А частка українці/русинів, за винятком Хуста, всюди значно зростає.

У міжвоєнний період на Закарпатті можна виокремити три мовні напрямки серед східнослов'янського населення: русофільський (великоруський або москвофільський), українофільський та русинофільський. Представники всіх трьох напрямків бажали впорядкувати мовну ситуацію в регіоні, використовуючи протилежні методи (Плішкова, 2008, р. 37; Капраль, 2003; Капраль, 2008; Tichý, 1938; Тіхий, 1996). Тобто в досліджувану епоху в колі місцевої слов'янської інтелігенції не було однастайності щодо того, яка мова або варіант мови могли б виконувати функції літературної.

5. Русинофіли

До 1918 року прихильники русинофільського напрямку вважали русинів самостійним народом, а русинську мову (тобто місцеві діалекти) окремою від сусідніх слов'янських мов (української, словацької, польської). Русинофілами ставали в першу чергу священики Мукачівської греко-католицької єпархії. Серед найбільш відомих представників напрямку можна назвати А.Годинку, Ш.Бонкала та Г.Стрипського, які в міжвоєнний період не жили в Чехословаччині.

Метою русинофілів було створення та кодифікація власної літературної мови, яка базувалася би на місцевих говорах та церковнослов'янській мові. За їхніми міркуваннями, літературну мову потрібно наблизити до «мови народу», тобто до вживаної у повсякденному житті мови. Однак їхню роботу в цьому напрямку значно ускладнювало те, що між місцевими слов'янськими говорами були значні відмінності, і, таким чином, з вибором одного говору не можливо було розв'язати проблему створення єдиної літературної мови. На об'єднання місцевих говорів, на вирівнювання норм у них не було ні часу, ні можливості, ні належного фінансового забезпечення, ні легітимізації. У 1920-х роках цей напрямок був змушений відійти на задній план. Однією з причин цього було те, що чехословацькі владні структури вважали провідників теорії само-стійного русинського народу та самостійної мови виразниками угорських інтересів, «мадяронами», людьми, що перебували на боці угорців. Цікаво, що в першому номері газети «Недѣля» від 6 жовтня 1935 року, визнаючи культурну велич російського та українського народів, прихильники самостійної русинської літературної мови закликали представників інших двох напрямів об'єднатися

задля створення літературної мови, що базувалася б на мові місцевого народу. Русинський напрямок особливо посилювався в наступний історичний період (1939–1944 рр.).

Місцевий русинофільський напрямок І.Гуснай вважав проявом вузьких територіальних інтересів, провінціалізму, духовної відсталості: «На деле расходится здесь только о две культурные ориентации, русскую или украинскую, ибо третий узкотерриториальный «русинский» провинциализм никогда плодоносным быть не может, он удушится уже при рождении, у нас он не удержится, ибо мы мимо культурной отсталости, все-таки стоим выше албанцев.» (Гуснай, 1921, р. 1).

У складі Чехословаччини між собою почали посилено конкурувати русофільський (москвофільський) та українофільський напрямки, що мали протилежну орієнтацію, розділяли місцеву слов'янську інтелігенцію. Русофілів та українофілів празький уряд спочатку підтримував однаково. Перші вважали доцільним упровадження в Підкарпатській Русі російської (великоруської) літературної мови, а другі – норм української мови.

6. Русофіли

Русофільський напрям пропонував панслов'янську ідентичність і російську культурну та мовну орієнтацію. За русофільською теорією, єдина російська мова має три основні варіанти: північно-східну (великоруську), південну (малоруську) та західну (білоруську). Говори закарпатських слов'ян належать до південного, тобто малоруського варіанту. І оскільки мовні варіанти, якими розмовляли місцеві жителі, теж належали до єдиної російської мови, закономірним, на думку русофілів, є використання російської літературної мови на письмі. Основними теоретиками цього напрямку можна вважати О.Геровського, І.Гусная, К.Стрипського.

Головні аргументи москвофільської орієнтації висловлює О.Геровський у роботі «Борьба чешского правительства с русским языком», опублікованій у 1938 році (Геровский, 1977): «Русский язык распространен на обширной области восточной Европы. В Карпатских горах эта языковая область переваливает через главный хребет на южные склоны и образует так называемую южно-карпатскую русскую языковую область. Русский язык в устах народа представляет множество местных оттенков произношения, которые языковедение объединяет в наречия. Всю область русского языка принято делить на четыре главных наречия: 1) северно-велико-русское, 2) южно-великорусское, 3) белорусское и 4) южнорусское или малорусское наречие. Наречия эти не имеют между собою границ, переходят друг в друга постепенно и незаметно, наподобие цветов радуги и кругов на воде от

брошеного камня. Различия этих наречий между собой заключаются главным образом в особенностях произношения. Грамматические же формы у них, в главном, одни и те же. Русские наречия отличаются друга от друга в гораздо меньшей степени, чем это наблюдается между говорами немецкого языка. Русская народная речь совершенно не знает тех глубоких и резких различий, какие отделяют друг от друга, например, северно-германское Платтдейч от южно-германского Гохдойч, и русские люди разных наречий, даже не знающие общерусского литературного языка, отлично понимают друг друга. Подобно же и русская литературная речь отличается от всего многообразия простонародных говоров в весьма незначительной мере.»

О.Геровський наголошує, що «в письменном употреблении на Карпатской Руси был известен в довоенное время и до присоединения к Чехословацкой Республике только русский литературный язык или так называемая карпаторусская разновидность русского литературного языка, как ее принято называть в языковедении. Эта разновидность представляет по сравнению с обыкновенным русским литературным языком лишь незначительные отступления местного оттенка. Иного рода язык в письменности Карпатской Руси до войны не употреблялся. На указанном русском литературном языке печатались все газеты и книги, и происходило обучение в школах, поскольку оно допускалось мадьярами. В 1860-х годах в Ужгородской гимназии для русского обучения пользовались, с разрешения мадьяр, даже учебниками, изданными в России (Хрестоматия Галахова). Этим же литературным русским языком пользовалось и мадьярское правительство для русского населения (русское издание законов 1868 года)».

Прихильники проросійського напрямку – на фоні програми А.Добрянського – пропонували мовну систему, схожу на ту, яка є характерною для німецькомовних регіонів Швейцарії. Мовну ситуацію, яку в лінгвістичній літературі називають диглосією (грецькою – двомовність) (Ferguson, 1959, 1975; Trudgill, 2003, p. 38–39), характеризує те, що швейцарські німці у звичних буденних розмовних ситуаціях (вдома, в колі друзів, у приватному листуванні тощо) користувалися місцевим мовним варіантом (Schweizerdeutsch), а у формальних, публічних сферах спілкування (у церкві, на роботі, в освіті, в художній літературі, у пресі тощо) – німецькою літературною мовою (Hochdeutsch або Schriftsprache). Русофіли для буденного спілкування рекомендували місцеві говори, однак в освіті та культурному житті наполягали на введенні російської мови, яка мала б об'єднуючу функцію.

І.Гуснай писав: «Простой саксонец не говорит по-баворски, а пруссак не умеет по-тирольски, а мимо того их т. е. саксонцев и пруссаков связывает один

(если хотите чужой) язык, немецкий, язык Лютера. Ни один баворец, ни один саксонец наверно еще не оглупел от того, что его учили неродному, немецкому языку! Провансалец в своей провинции (Provence) тоже не говорит письменным французским языком, а мимо того французское правительство не ведет пропаганду в пользу провансальского языкового сепаратизма. Не иначе обстоит языковое дело в Италии и Англии.» (Гусьнай, 1921, р. 19–20). «Признавая общерусский литературный язык и требуя его введения в школах и урядах мы от народного наречия отклониться не хотим.» (Гусьнай, 1921, р. 27). Схожі аргументи висловили і Н.Павлович (Павловичъ, 1926, р. 15) та К.Стрипський (Стрипський, 1930, р. 4).

Брати Геровски – внуки відомого русофіла А. Добрянського – теж висловились за російську мову. Георгій Геровський з приводу української мови відзначав: «На засвоєння цієї «мови» карпаторуський учень мусітиме витратити не менше зусиль, ніж на вивчення общерусской літературної мови, з тією різницею, що в першому випадку він не буде винагороджений доступом до будь-яких значніших цінностей, тоді як общерусская літературна мова одразу відкрила б йому багаті скарби світової російської культури» (Геровскі, 1927, р. 142). Його брат, Олексій Геровський вважав український напрямок штучним, який вводиться з політичною метою: «Так называемое «украинское» течение, как противопоставляющее себя русскому, было на Карпатской Руси в довоенное время и до присоединения к Чехословацкой Республике неизвестно. Родиной украинского течения является довоенная Галичина под властью Австрии и отчасти южная Россия, где это движение поддерживалось из Галичины при содействии Вены и немцев. [...] Как навязанный извне, галицкий украинский язык представляет на Карпатской Руси совсем чужеродное и невиданное явление, с которым население никак не может ужиться.» На думку Олексія Геровського, підтримуючи українізацію, чехословацький уряд переслідував політичні цілі: «[...] в Праге полагали, что русский литературный язык сделал бы невозможным чехизацию или словакизацию, в то время как преподавание на разных диалектах и жаргонах, а также и на украинском языке, который находится еще только в стадии развития, облегчило бы чехизацию» (Геровский, 1977).

7. Українофіли

Теоретичним підґрунтям для українофілів слугувало те, що говори слов'янського населення Закарпаття тотожні з українськими говорами зі східного боку Карпат, таким чином, вони є варіантами, діалектами української мови, а не окремою мовою. Тотожність варіантів мов, якими

користувалися зі східного та західного боку Карпат, доводили написаними ще до XVII–XVIII століття мовними текстами (Панькевич, 1938; Bigčak, 1936; Paňkevič, 1923, p. 131).

Прихильники цього напрямку вважали доцільним вживання української літературної мови. «Окремої літературної мови для Карпатської Русі справді не треба [...], а постання якоїсь нової мови було б небезпечною допомогою для розкладових намагань, які в лоні нашого народу проявляються здавна. Тому, що місцеве русинське наріччя на Карпатській Русі – це безперечно діалект української, отже, літературною мовою тамошніх горожан треба признати мову українську, якої вживають їхні сусіди й одноплемінники», – наголошував у статті «Один чи два народи» Василь Гренджа-Донський (1938) на сторінках газети «Українське слово» (№21 від 13 квітня 1938 року). «Та ж ми на Підкарпатті говоримо гарною українською мовою, такою мовою, як і наші брати в Галичині, на Буковині чи в Великій Україні», – заявляв митець (Гренджа-Донський, 1938; Ференц, 1993, p. 315).

Наслідком конфлікту різних мовних орієнтацій стала невизначеність населення і влади (Шевельов, 1987, p. 243). Шукаючи неупередженої поради щодо розв'язання мовного питання, органи регіональної влади 15 листопада 1919 року звернулися листом до Академії наук у Празі (реєстраційний номер листа №934). Відповідь на лист з Ужгорода було надіслано 20 грудня 1919 року (реєстраційний номер листа: 62.756/19. 902. п.о.) з підписом міністра освіти Густава Габермана. Лист-відповідь базувався на рішенні експертної комісії, яка засідала в столиці Чехословацької Республіки 4 грудня 1919 року для обговорення питання літературної мови Карпатської Русі. Експертна комісія висловила свої думки в 5 пунктах (Мозер, 2011, p. 248; Tichý, 1938; Мушинка, 2012).

У першому пункті представники Академії, дотримуючись демократичних засад, відзначили, що вирішення проблеми літературної мови якого-небудь народу – це справа самого народу.

У другому пункті експертної оцінки слушно вказується, що «створювати штучно нову слов'янську мову для населення Карпатської Русі було б не лише дуже важкою справою (відрядженням окремої наукової комісії на цю територію такого питання аж ніяк не можна вирішити), а з наукової точки зору – вкрай сумнівною, до того ж з огляду на нашу і слов'янську політику – не бажаною. [...] Створення такої мови було б небезпечним посиленням розкольницьких зусиль, які іноді теж з'являються серед нашого народу».

У третьому пункті листа праявка Академія не радила творити нову, русинську літературну мову на основі котрогось із місцевих діалектів, а вважала за доцільне вживати українську мову в її галицькій формі:

«Оскільки місцевий руський говір в Карпатській Русі, згадуваний у Статуті, є, без сумніву, говором малоруським, потрібно визнати літературною мовою тамтешніх жителів малоруську мову, яку вживають їх найближчі сусіди та одноплемінники, тобто галицьку українську мову». Введення галицької української мови столичні експерти вважали доцільним, застосовуючи етимологічний правопис, який більш звичний для корінного населення: «Фонетичний правопис, в Галичині штучно впроваджуваний і карпатським русинам не дуже симпатичний, було б можливо й доцільно замінити етимологічним правописом.» (Шевельов, 1987, р. 249; Пушкаш, 2006, р. 92).

Щодо мови навчання комісія ухвалила чітке і однозначне рішення: «Впровадження української літературної мови як навчальної мови для шкіл Карпатської Русі значно полегшить заснування та компетенцію цих шкіл, оскільки дасть змогу користатися книгами, а напевно, і вчителями з Галичини». Політичні побоювання, що із запровадженням галицької української мови як літературної та мови навчання сприяло б українському іредентизму в Підкарпатській Русі, експерти вважали безпідставними. «Більше б він посилювався штучним відмежуванням населення цієї території від свого спільного природного національного кореня», – наголошувалося в листі.

У четвертому пункті листа експерти висловлюють свої погляди щодо російської мови. Вони вважають, що її слід вивчати поряд із чеською та словацькою як предмет у середній школі з метою, «щоб жителі Карпатської Русі не були позбавлені почуття, що вони, як і українці, належать до великого російського народу» (Магочій, 1994; Пушкаш, 2006, р. 93–94; Думнич, 2009, р. 7; Шевельов, 1987, р. 243; Тіху, 1938, р. 112).

Дуже цікавим є останній пункт листа, в якому йдеться про те, що «з наукових та політичних причин» було б бажаним фахове дослідження й оцінка дотеперішніх літературних спроб створення окремої літературної мови для карпаторуського народу, зразком якого є, наприклад, «Методическая грамматика» А.Волошина.

У науковій праці «О письменном язиці підкарпатських русинів» (1921) А.Волошин однозначно висловився за необхідність використання української як літературної мови місцевого слов'янського населення (Волошин, 1921). «Особливо остро виступають сторони в мовних спорах, котрі найліпше забаламутили і серця наших людей, і сі спори суть найголовнішими перепонами об'єдинення всіх сил к одушевленній просвітній, економічній і політичній праці», – пише А.Волошин і запевняє читачів, що «перед революцією у нас не було мовних спорів; писателі наші поступово зближалися к народному мові, бажаючи зберегти руську букву, руське слово і ширити науку». Після війни «всі ми єдинодушно

держалися принципа, що язык наш малоруський і що ми хотя й не прийняли фонетичну правопись закарпатських русинів і пишемо етимологічно, однако не можемо народ просвіщати чужим єму великоруським языком [...], ясно було висказано, що урядовий язык наш повинен бути малоруський з етимологічним правописом».

А.Волошин вважав, що мовні суперечки є імпортованими: «Залізло до нас нісколько фанатиков-яничаров царславної і большевистської Росії, котрі сейчас і начали свою опасну, братоубійственну роботу. Простий народ розбивали найнизшою демагогією, сям-там перевели легковіруючих селян на «кривославіє», інтелігенцію же нашу роздвоїли языковим вопросом. Можно сказати, что церкві русько-католицької, народной просвіті, економічній і політичній організації народа нашого найбільше шкодили сесі фанати путем языкового розділення сил інтелігенції і нагнали воду лиш на млин мадяронства або повного ровнодушія. Правда, что тепер вже народ сильно ненавидить москвофілів, однако їм удалося довести до того, что противники фонетичного письма закарпатського руського языка в'єдно з ворогом свободи нашої громко кричать і проти народоуцев, прозиваючи їх «вікраїнцями», і сим роздвоєнем путають всяку хосенну, культурну і економічну роботу нашу. Каждый роздумуючий русин скоро порозуміє, что сеся междуособна борба лиш тим ся любить, котрі не желають, чтобы русин був учений, богатий і чтобы жив собі мирно і чесно».

Волошин реагує на звинувачення українофілів у сепаратизмі: «Против прихильников малоруського літературного языка найчастіше видвигаєся обвиненія о сепаратизмі. [...] Если тоже настав сепаратизм, тогда в том головним виновником є близорука реакційна політика царславної Росії, і если хочеме, чтобы того сепаратизма не було, тогда мусить і перестати всякий гнет, усяка ненависть против малоруського слова і письма, ібо то закон природы, что чим ліпше стісняєся воздух, тим сильніше буде одвічати на стісняючу силу. [...] І комуністи та й свідомі мадярони суть одверто против народного языка, ібо їм скорше було би под руку, если би наша інтелігенція і дальше дурила русина через незрозумілу кацапську тарабарщину (бо великоруського языка они добре не знають). Но звідаєме: як можемо соединитися з дальшими русскими, если одриваємеся од ближших братов русинов? Поправді работа москвофілов-русинофобов є найгоршим сепаратизмом серед русинов і против росіян».

«Та яким языком повинні ми для селян писати?», – ставить питання Волошин і одразу ж відповідає: «Розумівся, што по народному; іменно потому, што у нас виробився, на нашой землі, нашими письменниками угро-руськими, языком, котрого простий народ уповні розуміє і радо читає. Айбо народ наш читав і честував лиш тоті старі писаня, о котрих говориме, тому

то наша повинність – продовжити тоту стару письменність, бо она наша. [...] Ми стоїме рішучо за руснацькою народною письменністю, бо она має минувшину у нас, отже, і будучність має. Сего ради скажемо так: Хто хоче братися до просвіщення народа, тот повинен по-руськи, нашим словом, руснацьким складом писати, а то так, як наші діди писали перед 200 роками, однако ж з увагою на поступ язикового розвою, то єсть по-народному».

А що значить писати по-народному? На думку А.Волошина (1921), це – «задержанєм малоруського (руснацького) характера, так пишім, як народ говорить: попросту, ясно, бо сила язикова в народу; але без кривди наших нарічій».

Наприкінці А.Волошин підсумовує свої погляди: «Вопрос самостойности малоруського языка вже давно рішила жизнь і філологія [...]; сам малоруський язык і народ нічим не причинився к витвореню сепаратизма і что малоруський язык нічим не противиться слов'янської солідарності; невозможно примініти великоруську правопись до малоруського языка, но если і сохраниється етимологія, і тогди неодмінно нужно дасколько великоруських правил оставити або приспособити к свойствам малоруського языка; історія літератури подкарпатського руського языка лиш своїми аберациями (блудами) оправдає затію зближення к великоруському, но сам здоровий, штучно із Росії не под-держований розвой языка йшов по дорозі народного малоруського языка; полонізми галицькі, полонізми і москалізми українського і мадярського подкарпатського руського языка не змінили народний характер малоруського языка, свободна еволюція котрого повинна стремитися к очищеню языка од усіх чужих елементів і форм і виробити чисто малоруський літературний язык».

Наслідком мовної війни став справжній хаос. «[...] закарпатська інтелігенція перебувала не в багато кращому становищі. Одні вважали, що місцевою мовою є мова русинська (тоді котрий з кількох відмінних діалектів лежить в її основі?), другі обурено відкидали цю, на їхню думку, неоковирну сільську говірку й настоювали на церковнослов'янсько-російській традиції в безлічі її варіацій», – писав Юрій Шевельов (Шевельов, 1987, р. 243).

Головним культурно-освітнім форпостом українофілів стало засноване 1920 року товариство «Просвіта», а також часопис «Науковий збірник товариства Просвіта». Його антиполюсом було русофільське Общество ім. Олександра Духновича, створене 1923 року, а також часописи «Карпатський Край» (1923–1924) та «Карпатський Свет» (1928–1933). Обидва товариства намагалися вплинути на місцеве культурне життя і, завдяки своїм часописам, укорінити в регіоні українську та, відповідно, російську літературну мову. Значна кількість членів «Просвіти» вважали себе

українцями, а члени Товариства ім. Олександра Духновича переважно називали себе русинами. Обидва напрями мали значний вплив також і на освіту. Педагогічна Громада (з 1929 року) об'єднувала в першу чергу українофільських, а Учительское Общество (з 1921 року) – русофільських педагогів.

У мовній ситуації суттєву роль відігравали граматики, які використовували у шкільній освіті. Це зрозуміло, адже школа формує мовну поведінку, звичаї використання мови, норми моралі, грамотність майбутніх поколінь. Достовірних даних про те, якою саме мовою проводилося навчання у школах, що вважалися школами з руською мовою викладання, нема. Адже в одних школах викладання велося російською, в інших – українською мовою, а були й такі школи, де у якості мови навчання використовували місцеву говірку. Русофіли надавали перевагу російській граматиці, виданій Євменієм Сабовим, а українофіли – граматиці Івана Панькевича. Мовний аналіз цих підручників дозволяє стверджувати, що прихильники як російського, так і українського напрямку наблизили використовувані граматики до місцевих говорів, тобто жодна граматика не відповідала сповна літературному варіанту мовлення закарпатців.

Український напрям поступово набирив у навчанні сили. Це зумовлено низкою обставин. Коли край ввійшов до складу Чехословаччини, частина педагогів покинула Закарпаття. Однак майже половина педагогів, які залишилися, або не отримали громадянства, або ж (379 із 674, тобто 56%) не склали присягу на вірність Чехословацькій Республіці, а тому не мали права викладати. Проблема нестачі педагогів ви-рішували за рахунок проукраїнських емігрантів, які прибували з Галичини та з Наддніпрянської України (Думнич, 2009, р. 7–8).

Перше і друге видання української граматики Івана Панькевича (1922 та 1927 р.) ще поєднувало галицький український говір із характерними рисами місцевих діалектів, але третє видання (1936 р.) вже значно віддалилося від місцевих діалектів та наблизилося до норм української літературної мови (Магочій, 1994, 88; Левенець та ін. ред., 2008, р. 271–272; Плішкова, 2008, р. 50–51; Думнич, 2009, р. 9; Мозер, 2009; Мозер, 2011). Граматика Панькевича послужила основою для цілої низки букварів, читанок, підручників (Плішкова, 2008, р. 51). Ці видання та роботи Волошина цього періоду, як і літературні хрестоматії В.Бірчака, підсилили українофільський напрям в освіті (Бірчак, 1924; Недзвільській, 1932, р. 246–247; Шевельов, 1987, р. 252; Кляп, 2001, р. 32; Маляр, 2008; Белей, 2010; Магочій, 1994, р. 88).

У ці роки в регіоні були вперше видані такі граматики, у назві яких згадується саме українська мова. Перша подібна книга побачила світ у 1931

році. Після роботи А.Штефана та І.Васко граматику української мови видав, наприклад, Я.Неврлі. Ця граматика, разом з роботою Ф.Агія, вперше вживала в Підкарпатській Русі фонетичний правопис (Мозер, 2011, р. 251-256).

Як ще в 1934 році зауважив А. Волошин, «ні один батько, ні одна мати не буде собі бажати, щоби дитину мучили в школі язиком, яким говорять лиш в краях од нас на тисячі кілометрів далеко лежачих. [...] Оба наші культурні напрями повинні глядати не те, що розбиває нас, не слухати тих, котрі з особистих рахунків або в службах чужих інтересів розбивають нас, але їти по приказах любви!» (Мишанич ред., 2002).

8. Підсумки

Свої зобов'язання щодо запровадження автономії Чехословаччина не виконувала аж до осені 1938 року – переважно покликаючись на відсталість регіону, що залишалася ще з часів Австро-Угорщини – хоча це було зафіксовано ще в Конституції 1920 року. Попри це особливий статус Підкарпатської Русі в межах держави підтримувався протягом 1920-30 років. Тільки в 1927 році після запровадження адміністративної реформи було з наступного року передбачено ввести в Підкарпатській Русі уніфіковану з іншими частинами країни систему державно-адміністративного управління, однак паралельно край зберіг введenu ще в 1920 році посаду губернатора. Ця посада була більше символічною, адже до 1937 року не були навіть чітко врегульовані її повноваження.

На території сучасного Закарпаття у період Чехословацької Республіки влада уможливила використання руської мови в офіційних сферах у місцях з абсолютною руською більшістю, незважаючи на те, що автономія на практиці не була реалізована. З мовно-політичної точки зору мову більшості населення, а саме східних слов'ян, можна було використовувати як офіційну, практично майже на одному рівні з державною мовою (чехословацькою/чеською) на територіях тих районних судів (округів), де частка руського населення досягала 20%. І хоча ні руські жителі не були повною мірою задоволені мовно-політичним становищем, до найбільшої мовної проблеми епохи призвели не мовно-політичні питання, а питання мовного планування, тісно пов'язані з мовною політикою. Серед закарпатських слов'ян, починаючи з кінця XIX – початку XX століття, перетинаються багато мовних напрямків. У досліджуваному періоді теж не було єдиної точки зору на мови.

Чеський письменник Іван Ольбрахт, який назвав край Срібною Землею, а також «безіменною землею», у 1931 році відзначав: «На Підкарпатській Русі

триває боротьба. Її мета – перетворити русинський народ у націю та дати йому назву. [...] Той, хто хоча б трохи ретельніше за туристів пройшовся краєм та вивчив його, не може сумніватися в українській перемозі. [...] Чому має перемогти українська мова? З кількох дуже серйозних причин. По-перше, тому, що народ дуже погано або зовсім не розуміє російської, натомість українська дуже близька до місцевих говорів. По-друге, тому, що провідники українського руху войовничі, винахідливі і завдяки тому, що частково емігрували сюди з Польщі, [...] є політично підкованими». А, по-третє, цей напрям підтримує молодь та більші політичні партії» (Olbracht, 1932).

У чехословацьку добу держава відповідно до демократичного устрою надавала на Підкарпатській Русі, крім руської національної свідомості, можливості – значно більші, ніж у попередню епоху – і для інших культурних та політичних напрямів. Так, поряд з русинофільським напрямом посилилася і проукраїнська орієнтація, настільки, що в період другої Чехословацької Республіки влада потрапила саме до проукраїнських політичних сил. 22 листопада 1938 року в Празі був проголосований, а вже 25 листопада набув чинності Закон №328 «Про автономію Підкарпатської Русі». Законодавчий акт складався всього з чотирьох параграфів і був підготовлений за зразком закону про словацьку автономію. прем'єр-міністром став Августин Волошин, який за короткий час надав українській мові статус офіційної.

Література

1. Beneš, Edvard 1916. *Détruisez l' Autriche-Hongrie: La Martyre des Tcehegoslovaques a travers histoire*. Paris, Librairie Delagrave.
2. Birčák, Volodimir 1936. *Dnešní stav podkarpatské literatury in Podkarpatská Rus. Sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi*. Bratislava, Podkarpatskoruské nakladatelství Josef Stejskal.
3. Brown, Geoffrey – Maxwell, Alexander 2016. Czechoslovak Ruthenia's 1925 Latinization campaign as the heritage of nineteenth-century Slavism. *Nationalities Papers*, Vol. 44., Issue 6. 952–953. p.
4. Clyne, Michael 2003. Language Planning. Overview. In Frawley, William J. (ed.): *International Encyclopedia of Linguistics*. Vol. 2. Oxford University Press, 409–412. p.
5. Dérer, Ivan 1938. *The Unity of the Czechs and Slovaks*. Prague, Orbis.
6. Ferguson, Charles A. 1959. Diglossia. *Word*, Vol. XV. 325–340. p.
7. Ferguson, Charles A. 1975. Diglossia. In Pap Mária – Szépe, György (szerk.): *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai írások*. Budapest, Gondolat, 291–317. p.
8. Gerovskij, Georgij 1927. Review of Ivan Pan'kevič, Hramatyka rus'koho jazyka. *Slavia*, Issue 6.
9. Grin, François 2003. *Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages*. Basingstoke, Palgrave Macmillan.

10. Haugen, Einar 1983. The implementation of corpus planning: Theory and Practice. In Cobarrubias, Juan – Fishman, Joshua A. (eds.): *Progress in language planning. International perspectives*. Berlin – New York – Amsterdam, Mouton, 269–289. p.
11. Haugen, Einar 1987. Language Planning. In Ammon, Ulrich – Dittmar, Norbert – Mattheier, Klaus J. (eds.) *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society*. Vol. 1. Berlin, Walter de Gruyter, 626–637. p.
12. Kiss Jenő 1995. *Társadalom és nyelvhasználat*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.
13. Kollár, Ján 1844. *Über die Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und undarten der slawischen Nation*. Leipzig, Otto Wigand.
14. Mesthrie, Rajend – Swann, Joan – Deumert, Ana – Leap, William L. 2009. *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh, Edinburgh University Press.
15. Michela, Miroslav 2016. *Trianon labirintusaiban. Történelem, emlékezetpolitika, és párhuzamos történetek Szlovákiában és Magyarországon*. Békéscsaba – Budapest, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete – MTA BTK Történettudományi Intézet.
16. Moravčík, Ján 1862. Úvahy o budúcom postaveniu slovenského národa v Uhrách. *Pešťbudínské vedomosti*, Issue 2.
17. Olbracht, Ivan 1932. *Země bez jména: reportáže z Podkarpatska*. Praha, Otto Girgal.
18. Paňkevič, Ivan 1923. Jazyková otázka v Podkarpatské Rusi. In Chmelař, Josef – Klíma, Stanislav – Nečas Jaroslav (red.) *Podkarpatská Rus: Obraz poměrů přírodních, hospodářských, politických, církevních, jazykových a osvětových*. Praha, Orbis, 130–150. p.
19. Pomichál Richárd 2007. Csehszlovákia és Magyarország viszonya az 1920-as években. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, Vol. IX., Issue 2. 63–85. p.
20. Romsics Ignác 2000. *Magyarország története a XX. században*. Budapest, Osiris.
21. Sándor Klára 2006. *Nyelvtervezés, nyelvpolitika, nyelvművelés*. In: Kiefer, Ferenc (szerk.): *Magyar nyelv*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 959–995. p.
22. Simon Attila 2009. *Telepések és telepés falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet.
23. Szalay Zoltán 2011. Kisebbségi nyelvi jogok Szlovákiában az 1918–1968 közötti időszakban. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, Vol. XIII., Issue 3. 81–96. p.
24. Szarka László 2004. Volt-e reformalternatíva? A Habsburgmonarchia felbomlása. *Rubicon*, Vol. XV., Issue 10. 17–23. p.
25. Szépe György – Derényi, András (szerk.) 1999. *Nyelv, hatalom, egyenlőség. Nyelvpolitikai írások*. Budapest, Corvina.
26. Tichý, František 1938. *Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi*. Praha, Orbis.
27. Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) 1998. *Nyelvi tervezés*. Budapest, Universitas.
28. Tomášek, Ján 1841. *Der Sprachkampf in Ungarn*. Zagreb, Ljudevit Gaj.
29. Trudgill, Peter 2003. *A Glossary of Sociolinguistics*. Edinburgh, Edinburgh University Press
30. Wardhaugh, Ronald 1995. *Szociolingvisztika*. Budapest, Osiris – Századvég.
31. Zeman, Zbyněk 2000. *Edvard Beneš – politický životopis*. Praha, Mladá fronta.
32. Белей, Мар'яна 2010. До характеристики еволюції поглядів Августина Волошина як граматиста і методиста мови. *Сучасні проблеми мово-знавства та літературознавства: Збірник наукових праць*. Vol. 14. Ужгород, Говерла.

33. Бірчак, Володимир 1924. *Августин Волошин: єго жытя и дьяльнѡсть: З нагоди 50 лѣтних уродин и 25 лѣтнѡгь праць*. Ужгородѣ, Унію.
34. Волошин, Августин 1921. *О письменном язичѣ Подкарпатских русинов*. Ужгород, Унію.
35. Геровский, Алексей 1977. Борьба чешского правительства с русским языком. In *Пути истории. Общерусское национальное, духовное и культурное единство на основании данных науки и техники*. Vol. II. Нью-Йорк, Изд-во Свободного слова Карпатской Руси, 93–124. p.
36. Гренджа-Донський, Василь 1938. *Один чи два народи*. Українське слово, 13 квітня 1938 р.
37. Гусьнай, Игорь 1921. *Языковий вопрос в Подкарпатской Руси*. Пряшевѣ, Книгопечатня Св. Николая».
38. Думнич, Юрій 2009. *Українізація школи на Подкарпатській Русі пуд час Чехословацького періода*. Ужгород, Видавельство В. Падыяка.
39. Капраль, Михаил 2003. Русский язык в Подкарпатье (1938–1944). *Studia Russica*, Vol. XX. 176–182. p.
40. Капраль, Михаил 2008. Языковая ситуация в Подкарпатье 1938–1944 гг. *Slavica Tartuensia*, Vol. VIII. 178–195. p.
41. Кляп, Маріанна 2001. *Педагогічна та освітньо-культурна діяльність Августина Волошина в міжвоєнний період (1919–1939)*. Ужгород, Видаництво В. Падыяка.
42. Левенець, Юрій та ін. (ред.) 2008. *Закарпаття в етнополітичному вимірі*. Київ, ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса.
43. Магочій, Павло Роберт 1994. *Подкарпатська Русь: формування національної самосвідомості (1848–1948)*. Ужгород, Поличка «Карпатського краю».
44. Маляр, Л. 2008. Українська література на сторінках шкільних підручників А. Волошина та О. Маркуша. Науковий вісник Ужгородського університету. *Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 18. 30–35. p.
45. Мишанич, Олекса (ред.) 2002. *Волошин А. І. Вибрані твори*. Ужгород, Видавництво Закарпаття.
46. Мозер, Міхаель 2009. „Грамматика руського языка” Івана Панькевича та Галицька українська мова в Подкарпатті. In *Копорова, Кветослава (ред.): Studium Carpatho-Ruthenorum 2009. Штудії з карпаторусиністики*. Пряшів, Пряшівська універзіта в Пряшові – Інститут русинського языка і культуры, 68–93. p.
47. Мозер, Міхаель 2011. Шляхи українізації: *Подкарпаття за міжвоєнної доби – перші грамматики української мови*. In *Zoltán, András (szerk.): In memoriam István Udvari (1950–2005)*. Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, 247–276. p.
48. Мушинка, Микола 2012. Документи свідчать... (3) Закарпаття онлайн, 1 березня 2012 р. (<https://zakarpattya.net.ua/Special/93619-Dokumenty-vid%20%ACchat-%E2%80%A6-3> Завантажено: 1 травня 2023 р.).
49. Недзѣльскій, Евгений 1932. *Очеркъ карпаторусской литературы*. Ужгородѣ, Изданіе Подкарпаторусскаго Народопрѡсѣтительнаго Союза.
50. Павловичъ, Н. 1926. *Русская культура и Подкарпатская Русь*. Ужгородѣ, Культурно-просветительное общество имени Александра Духновича.

51. Панькевич, Іван 1938. *Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей*. Praha, Orbis.
52. Плішкова, Анна 2008. *Русинський язык на Словенску (Короткий нарис історії і сучасності)*. Пряшів, Світовий конгрес Русинів.
53. Пушкаш, Андрей 2006. *Цивілізація или варварство: Закарпатьє 1918–1945*. Москва, Інститут славянознавства РАН – Видавництво Європа.
54. Раннунт, Март 2004. *Пособие по языковой политике*. Tallinn, Tallin Pedagogical University.
55. Стрипський К. 1930. *Языкъ литературной традицій Подкарпатской Русі*. Ужгород, Типографія Школьної Помощи.
56. Тіхий, Ф. 1996. *Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі*. Ужгород.
57. Ференц, Надія 1993. *В. Гренджа-Донський про мову закарпатців*. In Галас, Б. (ред.): *Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні*. Ужгород, Патент, 314–320. р.
58. Shevelov, George Y. 1987. The Language Question in the Ukraine in the Twentieth Century (1900–1941). *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. XI., Issue 1–2. 118–224. р.
59. Шевельов Ю. 1987. *Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941)*. Стан і статус. Київ, Сучасність.
60. URL: *History of Censuses*. Czech Statistical Office. (<http://www.czso.cz/>
Завантажено: 1 травня 2023 р.).

References

1. Beneš, Edvard, 1916. *Détruisez l' Autriche-Hongrie: La Martyre des Tcehegoslovaques a travers histoire*. Paris, Librairie Delagrave. (In France)
2. Birčák, Volodimir, 1936. *Dnešní stav podkarpatské literatury in Podkarpatská Rus. Sborník hospodářského, kulturního a politického poznání Podkarpatské Rusi [The present state of Subcarpathian literature in Podkarpatska Rus. A collection of economic, cultural and political knowledge of Subcarpathian Rus]*. Bratislava, Podkarpatskoruské nakladatelství Josef Stejskal. (In Czech)
3. Brown, Geoffrey – Maxwell, Alexander, 2016. *Czechoslovak Ruthenia's 1925 Latinization campaign as the heritage of nineteenth-century Slavism*. *Nationalities Papers*, Vol. 44., Issue 6. 952–953. p. (In English)
4. Clyne, Michael, 2003. *Language Planning. Overview*. In Frawley, William J. (ed.): *International Encyclopedia of Linguistics*. Vol. 2. Oxford University Press, 409–412. p. (In English)
5. Dérer, Ivan, 1938. *The Unity of the Czechs and Slovaks*. Prague, Orbis. (In English)
6. Ferguson, Charles, A. 1959. *Diglossia*. *Word*, Vol. XV. 325–340. p. (In English)
7. Ferguson, Charles A., 1975. *Diglossia [Diglossia]*. In Pap Mária – Szépe, György (szerk.): *Társadalom és nyelvhasználat. Szociolingvisztikai írások [Society and language use. Sociolinguistic writings]*. Budapest, Gondolat, 291–317. p. (In Hungarian)
8. Gerovskij, Georgij, 1927. *Review of Ivan Pan'kevič, Hramatyka rus'koho jazyka*. *Slavia*, Issue 6. (In English)

9. Grin, François, 2003. Language Policy Evaluation and the European Charter for Regional or Minority Languages. Basingstoke, Palgrave Macmillan. (In English)
10. Haugen, Einar, 1983. *The implementation of corpus planning: Theory and Practice*. In Cobarrubias, Juan – Fishman, Joshua A. (eds.): Progress in language planning. International perspectives. Berlin – New York – Amsterdam, Mouton, 269–289. p. (In English)
11. Haugen, Einar, 1987. Language Planning. In Ammon, Ulrich – Dittmar, Norbert – Mattheier, Klaus J. (eds.) Sociolinguistics. *An International Handbook of the Science of Language and Society*. Vol. 1. Berlin, Walter de Gruyter, 626–637. p. (In English)
12. Kiss, János, 1995. *Társadalom és nyelvhasználat [Society and language use]*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó. (In Hungarian)
13. Kollár, Ján, 1844. *Über die Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und undarten der slawischen Nation*. Leipzig, Otto Wigand. (In German)
14. Mesthrie, Rajend – Swann, Joan – Deumert, Ana – Leap, William L., 2009. *Introducing Sociolinguistics*. Edinburgh, Edinburgh University Press. (In English)
15. Michela, Miroslav 2016. *Trianon labirintusaiban. Történelem, emlékezetpolitika, és párhuzamos történetek Szlovákiában és Magyarországon [The labyrinths of Trianon. History, memory politics and parallel histories in Slovakia and Hungary]*. Békéscsaba – Budapest, Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete – MTA BTK Történettudományi Intézet. (In Hungarian)
16. Moravčík, Ján 1862. *Úvahy o budúcom postaveniu slovenského národa v Uhrách [Reflections on the future position of the Slovak nation in Hungary]*. Pešťbudínské vedomosti, Issue 2. (In Slovak)
17. Olbracht, Ivan 1932. *Země bez jména: reportáže z Podkarpatska [Land without a name: reports from Subcarpathia]*. Praha, Otto Girgal. (In Czech)
18. Paňkevič, Ivan 1923. *Jazyková otázka v Podkarpatské Rusi [The Language Question in Subcarpathian Rus]*. In Chmelař, Josef – Klíma, Stanislav – Nečas Jaroslav (red.): *Podkarpatská Rus: Obraz poměrů přírodních, hospodářských, politických, církevních, jazykových a osvětových [Subcarpathian Rus: A picture of natural, economic, political, ecclesiastical, linguistic and educational conditions]*. Praha, Orbis, 130–150. p. (In Slovak)
19. Pomichál, Richárd 2007. *Csehszlovákia és Magyarország viszonya az 1920-as években [Relations between Czechoslovakia and Hungary in the 1920s]*. Fórum Társadalomtudományi Szemle, Vol. IX., Issue 2. 63–85. p. (In Hungarian)
20. Romsics, Ignác 2000. *Magyarország története a XX. században [History of Hungary in the 20th century]*. Budapest, Osiris. (In Hungarian)
21. Sándor, Klára 2006. *Nyelvtervezés, nyelvpolitika, nyelvművelés [Language planning, language policy, language teaching]*. In Kiefer, Ferenc (szerk.): *Magyar nyelv [Hungarian language]*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 959–995. p. (In Hungarian)
22. Simon, Attila 2009. *Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között [Settlements and settler villages in southern Slovakia between the two world wars]*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet. (In Hungarian)

23. Szalay, Zoltán 2011. Kisebbségi nyelvi jogok Szlovákiában az 1918–1968 közötti időszakban [Minority language rights in Slovakia in the period 1918–1968]. Fórum Társadalomtudományi Szemle, Vol. XIII., Issue 3. 81–96. p. (In Hungarian)
24. Szarka, László 2004. Volt-e reformalternatíva? A Habsburgmonarchia felbomlása [Was there a reform alternative? The break-up of the Habsburg Monarchy]. Rubicon, Vol. XV., Issue 10. 17–23. p. (In Hungarian)
25. Szépe, György – Derényi, András (szerk.) 1999. Nyelv, hatalom, egyenlőség. Nyelvpolitikai írások [Language, power, equality. Writings on language policy]. Budapest, Corvina. (In Hungarian)
26. Tichý, František 1938. Vývoj současného spisovného jazyka na Podkarpatské Rusi [The Development of the Contemporary Written Language in Subcarpathian Rus']. Praha, Orbis. (In Slovak)
27. Tolcsvai Nagy, Gábor (szerk.) 1998. Nyelvi tervezés [Language planning]. Budapest, Universitas. (In Hungarian)
28. Tomášek, Ján 1841. Der Sprachkampf in Ungarn. Zagreb, Ljudevit Gaj. (In German)
29. Trudgill, Peter 2003. A Glossary of Sociolinguistics. Edinburgh, Edinburgh University Press. (In English)
30. Wardhaugh, Ronald 1995. Szociolingvisztika [Sociolinguistics]. Budapest, Osiris – Századvég. (In Hungarian)
31. Zeman, Zbyněk 2000. Edvard Beneš – politický životopis [Edvard Beneš – political biography]. Praha, Mladá fronta. (In Slovak)
32. Белей, Мар'яна 2010. До характеристики еволюції поглядів Августина Волошина як граматики і методиста мови [On the Evolution of Augustine Voloshyn's Views as a Grammarian and Language Methodologist]. In Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: Збірник наукових праць. Vol. 14. Ужгород, Говерла. (In Ukrainian)
33. Бірчак, Володимир 1924. Августин Волошин: его життя и діяльність: З нагоди 50 літніх уродин и 25 літньої праці [Augustine Voloshin: his life and work: On the occasion of 50 years of birth and 25 years of work]. Ужгород, Уніо. (In Ukrainian)
34. Волошин, Августин 1921. О письменном язичѣ Підкарпатських русинів [On the written language of Subcarpathian Rusyns]. Ужгород, Уніо. (In Ukrainian)
35. Геровский, Алексей 1977. Борьба чешского правительства с русским языком [The Czech government's struggle with the Russian language]. In Путиями истории. Общерусское национальное, духовное и культурное единство на основании данных науки и техники. Vol. II. Нью-Йорк, Изд-во Свободного слова Карпатской Руси, 93–124. p. (In Ukrainian)
36. Гренджа-Донський, Василь 1938. Один чи два народи [One or two nations]. Українське слово, 13 квітня 1938 р. (In Ukrainian)
37. Гусьнай, Игорь 1921. Языковый вопрос в Подкарпатской Руси [The language issue in Podkarpackie Rus']. Пряшев, Книгопечатня Св. Николая». (In Ukrainian)
38. Думнич, Юрій 2009. Українізація школи на Пудкарпатській Русі пуд час Чехословацького періода [Ukrainianisation of schools in Podkarpathian Rus during the Czechoslovak period]. Ужгород, Видавельство В. Падыка. (In Ukrainian)

39. Капраль, Михаил 2003. Русский язык в Подкарпатье (1938–1944) [Russian language in Subcarpathia (1938–1944)]. *Studia Russica*, Vol. XX. 176–182. p. (In Russian)
40. Капраль, Михаил 2008. Языковая ситуация в Подкарпатье 1938–1944 гг. [Language situation in Subcarpathia 1938–1944]. *Slavica Tartuensia*, Vol. VIII. 178–195. p. (In Russian)
41. Кляп, Маріанна 2001. [Pedagogical, Educational and Cultural Activities of Augustyn Voloshyn in the Interwar Period (1919–1939)]. Ужгород, Видаництво В. Падяка. (In English)
42. Левенець, Юрій та ін. (ред.) 2008. Закарпаття в етнополітичному вимірі [Transcarpathia in the ethno-political dimension]. Київ, ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса. (In Ukrainian)
43. Маґочій, Павло Роберт 1994. *Підкарпатська Русь: формування національної самосвідомості (1848–1948)* [Subcarpathian Rus: formation of national identity (1848–1948)]. Ужгород, Поличка «Карпатського краю». (In Ukrainian)
44. Маляр, Л. 2008. Українська література на сторінках шкільних підручників А. Волошина та О. Маркуша [Ukrainian Literature in School Textbooks by A. Voloshyn and O. Markush]. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Вип. 18. 30–35. p. (In Ukrainian)
45. Мишанич, Олекса (ред.) 2002. Волошин А. І. Вибрані твори [Voloshyn A. I. Selected works]. Ужгород, Видавництво Закарпаття. (In Ukrainian)
46. Мозер, Міхаель 2009. „Грамматика русского языка” Ивана Панькевича та Галицька українська мова в Підкарпатті [Ivan Pankiewicz's "Grammar of the Russian Language" and the Galician Ukrainian Language in Subcarpathia]. In Копорова, Кветослава (ред.): *Studium Carpato-Ruthenorum 2009. Штудії з карпаторусиністики*. Пряшів, Пряшівська універзіта в Пряшові – Інститут русинського язика і культури, 68–93. p. (In Ukrainian)
47. Мозер, Міхаель 2011. Шляхи українізації: Підкарпаття за міжвоєнної доби – перші граматики української мови [Ways of Ukrainisation: Subcarpathia in the interwar period - the first grammars of the Ukrainian language]. In Zoltán, András (szerk.): *In memoriam István Udvari (1950–2005)*. Nyíregyháza, Nyíregyházi Főiskola Ukrán és Ruszin Filológiai Tanszéke, 247–276. p. (In Ukrainian)
48. Мушинка, Микола 2012. Документи свідчать... (3) [The documents show... (3)]. Закарпаття онлайн, 1 березня 2012 р. (<https://zakarpattya.net.ua/Special/93619-Dokumenty-svid%20%C2%ACchat%20%80%A6-3>) Завантажено: 1 травня 2023 р.). (In Ukrainian)
49. Недз'яльскій, Євгеній 1932. Очеркъ карпаторусской литературы [Essay of Carpathorussian literature]. Ужгородъ, Изданіе Подкарпаторусскаго Народопроедвѣтительнаго Союза. (In Ukrainian)
50. Павловичъ, Н. 1926. Русская культура и Подкарпатская Русь [Russian culture and Podkarpackie Rus']. Ужгородъ, Культурно-просветительное общество имени Александра Духновича. (In Russian)
51. Панькевич, Иван 1938. Українські говори Підкарпатської Русі і сумежних областей [Ukrainian dialects of Subcarpathian Rus and neighbouring areas]. Praha, Orbis. (In Ukrainian)

52. Плішкова, Анна 2008. Русинський язык на Словенску (Короткий нарис історії і сучасности) [The Rusyn Language in Slovenia (A Brief Essay of History and Modernity)]. Пряшів, Світовий конгрес Русинів. (In Russian)
53. Пушкеш, Андрей 2006. Цивілізація или варварство: Закарпатське 1918–1945 [Civilisation or Barbarism: Transcarpathia 1918–1945]. Москва, Інститут славянознавства РАН – Издательство Европа. (In Ukrainian)
54. Раннунт, Март 2004. Пособие по языковой политике [Manual on Language Policy]. Tallinn, Tallin Pedagogical University. (In Ukrainian)
55. Стрипський, Константинъ 1930. Языкъ литературной традицій Подкарпатской Руси [The language of the literary tradition of Subcarpathian Rus']. Ужгородъ, Типографія Школной Помощи. (In Russian)
56. Тіхий, Ф. 1996. Розвиток сучасної літературної мови на Підкарпатській Русі [Development of the Modern Literary Language in Subcarpathian Rus]. Ужгород. (In Ukrainian)
57. Ференц, Надія 1993. В. Гренджа-Донський про мову закарпатців [V. Grendzha-Donsky on the language of Transcarpathians]. In Галас, Б. (ред.): Українська мова на Закарпатті у минулому і сьогодні [The Ukrainian language in Transcarpathia in the past and today]. Ужгород, Патент, 314–320. p. (In Ukrainian)
58. Shevelov, George Y. 1987. The Language Question in the Ukraine in the Twentieth Century (1900–1941). Harvard Ukrainian Studies, Vol. XI., Issue 1–2. 118–224. p. (In English)
59. Шевельов Ю. 1987. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900–1941). Стан і статус [The Ukrainian Language in the First Half of the Twentieth Century (1900–1941). Condition and status]. Київ, Сучасність. (In Ukrainian)
60. URL1: History of Censuses. Czech Statistical Office. (<http://www.czso.cz/> Завантажено: 1 травня 2023 р.). (In English)

До питання мовної політики та мовного планування на Закарпатті у період Першої Чехословацької Республіки

Чілла Фединець, доктор філософії, старший науковий співробітник Інституту досліджень меншин Центру соціальних наук, fedinec.csilla@tk.hu, ORCID: 0000-0002-9156-9002

Степан Черничко, доктор з гуманітарних наук (філологія), професор кафедри філології Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II та Університету Паннонія, csernicsko.istvan@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-4512-988X

Поняття «державна мова», «офіційна мова» і «мова меншини» не мають загальноприйнятого визначення у міжнародному праві. У Центральній та Східній Європі зазвичай державною визнають мову більшості населення конкретної країни, у якій вона виконує і функцію офіційної. У міжвоєнній Чехословаччині Закон «Про мову» 1920 року передбачив можливість поряд із державною мовою використовувати на території Підкарпатської Русі у сфері державного управління, культури, освіти мову

слов'янського населення, яке складало абсолютну більшість у регіоні. Таким способом їм забезпечили більший ступінь політичної, культурної та мовної автономії, ніж будь-коли раніше. Але ця мовна свобода також винесла на поверхню практичні проблеми. Насамперед, у цей період існувало три літературні варіанти мови, які мали роль офіційної в регіоні. У статті проаналізовано ставлення державних керівників і місцевих інтелектуалів до цих мовних варіантів.

Ключові слова: мовна політика, мовне планування, офіційна мова, мовні варіанти, Закарпаття, період між двома світовими війнами

Issues of language policy and language planning in Transcarpathia during the first Czechoslovak Republic

Csilla Fedinec, PhD, Senior Research Fellow of the Institute of Minority Studies at the HUN-REN Centre for Social Sciences, fedinec.csilla@tk.hu, ORCID: 0000-0002-9156-9002

István Cserniczkó, Doctor of Humanities (Philology), Professor of the Department of Philology, Ferenc Rakoczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education, University of Pannonia, cserniczko.istvan@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-4512-988X

The concepts of state language, official language, and minority language do not have a generally accepted definition in international law. In Central and Eastern Europe, the state language is usually the language of the majority of the population of a particular country, in which it also serves as the official language. In interwar Czechoslovakia, the 1920 Language Law allowed the use of the language of the Slavic population, which constituted the absolute majority in the territory of Transcarpathia, as the official language in administration, office work, culture and education, granting the region's Slavs a greater degree of political, cultural and linguistic autonomy than they had ever enjoyed. But this linguistic freedom also brought practical problems to the surface. First of all, during this period there were three standard versions of the language adopted as the official language of the region. This article analyses the attitudes of the state and local intellectuals towards these language variants.

Keywords: language policy, language planning, official language, language variants, Transcarpathia, the period between the two world wars

A nyelvpolitika és a nyelvtervezés néhány aspektusa Kárpátalján az első Csehszlovák Köztársaság időszakában

Fedinec Csilla, PhD, HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, tudományos főmunkatárs, fedinec.csilla@tk.hu, ORCID: 0000-0002-9156-9002

Cserniczkó István, az MTA doktora, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Filológia Tanszék, Pannon Egyetem, professzor, cserniczko.istvan@kmf.org.ua, ORCID: 0000-0003-4512-988X

Az államnyelv, a hivatalos nyelv és a kisebbségi nyelv fogalmának nincs általánosan elfogadott meghatározása a nemzetközi jogban. Közép- és Kelet-Európában az államnyelv általában az adott ország lakossága többségének nyelve, amely egyben hivatalos nyelv is. A két világháború közötti Csehszlovákiában az 1920. évi nyelvtörvény lehetővé tette az államnyelv mellett a Kárpátalja területén abszolút többséget alkotó szláv népesség nyelvének használatát a közigazgatásban, a hivatalokban, a kultúrában és az oktatásban is, nagyobb fokú politikai, kulturális és nyelvi önállóságot biztosítva a régióbanélő szlávoknak, mint amelyet azok valaha is élveztek. Ez a nyelvi szabadság azonban gyakorlati problémákat is a felszínre hozott. Elsősorban azt, hogy a régióban hivatalos nyelvként elfogadott nyelvnek három sztenderd változata volt használatos ebben az időszakban. A tanulmányban az államnak és a helyi értelmiség képviselőinek ezekhez a nyelvváltozatokhoz való viszonyát elemezzük.

Kulcsszavak: *nyelvpolitika, nyelvi tervezés, hivatalos nyelv, nyelvváltozatok, Kárpátalja, a két világháború közötti időszak*